

Дергачова В.В.,
доктор економ. наук, професор
Чорній В. В.

Національний технічний університет України «КПІ»

ОСОБЛИВОСТІ СЕРЕДОВИЩА ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ ГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ ПРОЦЕСІВ ЇХ ІНВЕСТУВАННЯ

ОСОБЕННОСТИ СРЕДЫ ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ ПРЕДПРИЯТИЙ ГАЗОВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ В КОНТЕКСТЕ ФОРМИРОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ПРОЦЕССОВ ИХ ИНВЕСТИРОВАНИЯ

THE ENVIRONMENT FEATURES OF THE UKRAINE GAS INDUSTRY OPERATION IN THE CONTEXT OF THE FORMATION OF THE INVESTMENT MECHANISM OF EPY ENTERPRISES THIS BRANCH

У статті опрацьовано офіційні звіти Міністерства палива і вугільної промисловості України, Державного комітету статистики щодо стану і розвитку підприємств газової промисловості країни, процесів інвестування галузі; виконаний аналіз основних показників газової промисловості України в результаті чого виявлені основні тренди розвитку галузі за період з 2005 р. по 2014 р., проблеми інвестування підприємств газової промисловості України, особливості функціонування газової промисловості України, а саме: державна монополізація, одночасна автономність і зовнішня залежність сегментації газового ринку України, необхідність у модернізації і розвитку газорозподільчик станцій, трубопровідних систем, які мають не тільки значний рівень одиничної потужності, але й високу вартість прокладки труб, недостатньо ефективні процеси відтворення сировинної бази, недостатня інвестиційна привабливість підприємств газової промисловості, відсутність системного підходу до ціноутворення, відсутність фінансової стійкості; на основі системного аналізу встановлені причинно-наслідні зв'язки між особливостями газової промисловості України та елементами організаційно-економічного механізму залучення інвестицій у розвиток підприємств газової промисловості.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм залучення інвестицій, газова промисловість, підприємства газової промисловості

В статье обработаны материалы официальных отчетов Министерства топлива и угольной промышленности Украины, Государственного комитета статистики о состоянии и развитии предприятий газовой промышленности страны, процессов инвестирования отрасли; выполнен анализ основных показателей газовой промышленности Украины в результате чего выявлены основные тренды развития отрасли за период с 2005 г. по 2014 г., проблемы инвестирования предприятий газовой промышленности Украины, особенности функционирования газовой промышленности Украины, а именно: государственная монополизация, одновременно автономность и внешняя зависимость сегментации газового рынка Украины, необходимость в модернизации и развитии газораспределительных станций, трубопроводных систем,

імаючі не тільки значительний рівень єдиної потужності, але і високу ціну прокладки труб, недостатньо ефективні процеси виробництва сировинної бази, недостатня інвестиційна привабливість підприємств газової промисловості, відсутність системного підходу до ціноутворення, відсутність фінансової стійкості; на основі системного аналізу встановлено причинно-наслідкові зв'язки між особливостями газової промисловості України і елементами організаційно-економічного механізму привабливості інвестицій у розвиток підприємств газової промисловості.

Ключові слова: організаційно-економічний механізм привабливості інвестицій, газової промисловості, підприємства газової промисловості

This paper offers the processed official reports of the Ministry of Fuel and Coal Industry of Ukraine and the State Statistics Committee of the country on the state and development of the Ukraine gas industry, on the investing into this industry; also this paper offers an analysis of the Ukraine gas industry main indicators as a result of this identifies the main trends of industry development for the period from 2005 to 2014, and reveals the problems of investing of the gas industry enterprises in Ukraine,

This paper includes a system analysis of Ukraine gas industry functioning and calls the main features of it: a state's monopolization; the both an autonomy and external dependence segmentation of the Ukrainian gas market; the need for modernization and development gas extraction stations, pipeline systems, which have not only a significant level of unit capacity, but the high cost of laying pipe; insufficiently effective processes of reproduction of raw materials base; the lack of investment attractiveness of the gas industry; the lack of a systematic approach to pricing; the lack of financial stability. On the base of system analysis also it is established causal links between the features of the gas industry in Ukraine and the elements of the organizational-economic mechanism of investments' attraction into development of the gas industry.

Keywords: the organizational and economic mechanism of the investments attraction, the gas industry, the enterprises of the gas industry.

Вступ. Сталість економічного розвитку України залежить від багатьох чинників, але в сучасних умовах одним з найважливіших факторів є ефективне функціонування газової промисловості (ГП), як основної енергетичної бази країни, що є неможливим без внутрішнього і зарубіжного інвестування підприємств цієї галузі. Вагомий внесок у розробку теоретичних і практичних аспектів щодо розуміння взагалі інвестиційних процесів та механізму залучення іноземних інвестицій зокрема зробили такі зарубіжні та вітчизняні вчені як І. Віханський, Дж. Муррін, А. Маркус, Дж. Бейлі, У. Шарп, Г. Абрамович, І. Бланк, В. Вайцеховська, Г. Коваль, І. Крейдич, А. Кузнецова, Ю. Правик, Є. Рудніченко, Н. Свірідова, В. Федоренко, Л. Шинкарук та багато інших. Разом з тим, у науковій літературі недостатньо уваги приділено питанням наслідків загальних результатів функціонування газової промисловості (ГП), ключових подій за участю основних суб'єктів ГП для формування специфіки інвестування підприємств даної галузі. У зв'язку зі змінами, які відбуваються у середовищі функціонування підприємств ГП, недостатньо розробленими залишаються заходи щодо удосконалення

організаційно-економічного механізму процесів інвестування розвитку даних підприємств. Таким чином, об'єктивна необхідність подальшого розширення теоретичних і прикладних основ щодо інвестування підприємств ГП зумовили актуальність теми даної статті.

Постановка завдання. Метою даної статті є виявлення причинно-наслідкових зв'язків між особливостями газової промисловості України та елементами організаційно-економічного механізму залучення інвестицій (ОЕМІ) у розвиток підприємств ГП.

Методологія. Методичною основою даної роботи стали базові принципи загальносистемного економічного аналізу для характеристики стану і особливостей газової промисловості України, які спричиняють формування того чи іншого елемента механізму залучення інвестицій у розвиток підприємств ГП, для виявлення найбільш актуальних проблем інвестування даних підприємств; графічний, економіко-статистичні методи - для виявлення динаміки зміни показників, які характеризують середовище функціонування підприємств ГП.

Результати дослідження. Системний аналіз особливостей газової промисловості як науковий метод пізнання представляє собою послідовність дій з установаження структурних, причинно-наслідкових зав'язків між:

1) основними складовими системи ГП України (виробники, постачальники, споживачі, процеси видобутку, транспортування, обслуговування газотранспортної системи),

2) умовами ринкового і бізнес-середовища ГП,

3) елементами механізму інвестування підприємств ГП: суб'єкти, об'єкти інвестування ГП, функції, принципи, інформаційне забезпечення, фактори прямого і непрямого впливу, методи залучення інвестицій, ринковий і внутрішньо-господарський спосіб залучення інвестицій, нормативно-правове забезпечення.

ГП України являє собою важливу складову паливно-енергетичного комплексу (ПЕК) країни, місце і роль якої схематично представлено на рис.1.

Система газової промисловості країни на 90 % представлена державною компанією НАК "Нафтогаз", яка являє собою організовану систему з елементами, що створюють повний цикл від видобутку до постачання газу кінцевим споживачам.

Саме НАК контролює більшу частину видобутку газу та газового конденсату та їх транспортування, а також займає провідні позиції у постачанні природного газу промисловим споживачам.

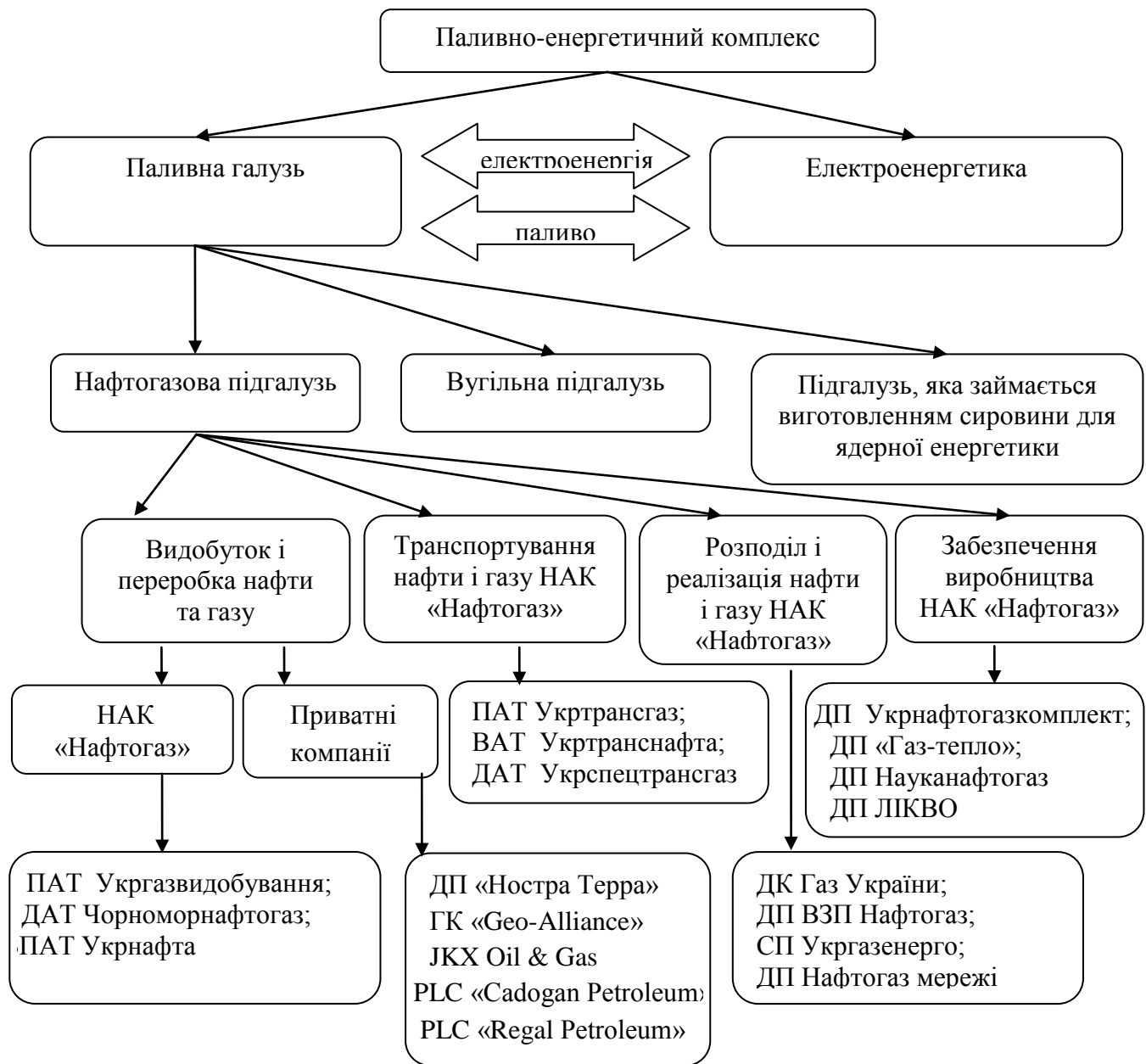

Рис. 1. Місце газової промисловості у ПЕК України

Джерело: складено авторами

Серед них: три публічні акціонерні товариства (ПАТ), два державні акціонерні товариства (ДАТ), одне спільне підприємство (СП) і одне відкрите акціонерне товариство (ВАТ). Діяльність компанії розподіляється на чотири гілки: 1) видобуток і переробка, 2) транспортування, 3) розподіл і реалізація та 4) забезпечення виробництва. Крім того газову промисловість представляють посередники, які складаються з вітчизняних і зарубіжних приватних компаній (рис.1).

Найбільший обсяг природного газу видобувається дочірніми підприємствами НАК «Нафтогаз України» (понад 90 %), а саме ПАТ

«Укргазвидобування» (73 %), ДАТ «Чорноморнафтогаз» (6 %) та ПАТ «Укрнафта» (10 %) (рис 2).

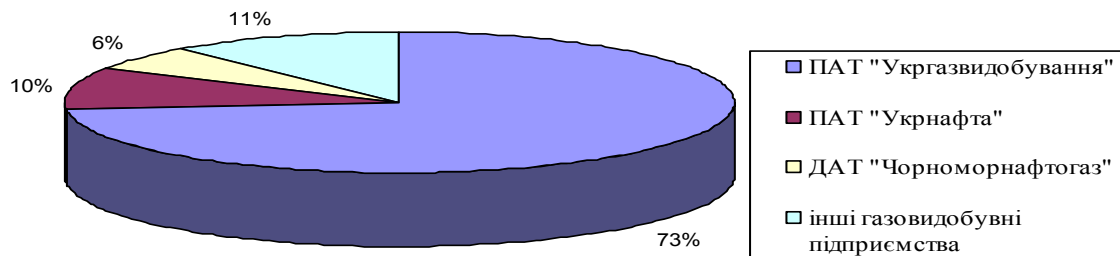

Рис. 2. Структура видобутку газу газовидобувними підприємствами України у 2014 р. Джерело: [2].

Взагалі, за даними Держкомстату України, кількість великих і малих, приватних і державних підприємств, задіяних у газовій промисловості за останні три роки, складає 395 одиниць, або 8% від загальної кількості промислових підприємств країни (табл.1).

Таблиця 1

Основні показники стану і розвитку газової промисловості України

Показник / промисловість	2010р.	2011р.	2012р.	2013р.	Приріст 2013 р. до 2010 р.(2012р.)
1. Кількість підприємств, од.	318	347	334	395	24,21
2. Кількість підприємств, у % до підсумку	0,7	0,7	0,8	0,8	14,29
3. Незавершені капітальні інвестиції, млн. грн.	-	-	14453,4	11313,2	-21,73
4. Довгострокові фінансові інвестиції, млн. грн.	-	-	467,4	244,1	-47,77
5. Власний капітал – усього, млн. грн.	-	-	27717,3	36166,5	30,48
6. Короткострокові кредити банків, млн. грн.	-	-	1833,3	3444,1	87,86
7. Обсяг реалізованої продукції, млн.грн	9461,5	15321,4	17713,2	20579,8	117,51
8. Чистий прибуток (фінансовий результат (сальдо)), млн. грн.	1422	5647,3	1192	426	-70,04
9. Підприємства, які одержали чистий прибуток, у % до загальної кількості підприємств:					
Добування природного газу	58,1	48,6	53,4	50,7	-12,74
Надання допоміжних послуг у сфері добування нафти та природного газу	43,2	58	56,9	58,6	35,65
10. Середній рівень рентабельності (збитковості) усієї діяльності підприємств, %	49,35	46,7	44,85	45,35	-8,11

Джерело: складено автором на основі даних Держкомстату України

Незавершені капітальні інвестиції та довгострокові фінансові інвестиції підприємств газової промисловості скоротилися відповідно на 21,7% і 47,8 % (табл.1). Також скоротилися поточні фінансові інвестиції на 8,5 %. Ці факти говорять про скорочення вартості незавершених капітальних інвестицій у необоротні активи на будівництво, реконструкцію, модернізацію (інші поліпшення, що збільшують первісну (переоцінену) вартість необоротних активів; зменшилися інвестиції у цінні папери, тобто взагалі свідчить про несприятливий інвестиційний клімат у промисловості; про скорочення

коштів, які утримуються для погашення короткострокових зобов'язань. Не зважаючи на те, що обсяг реалізованої продукції за період, що досліджується, у підприємств газової промисловості збільшився на 75 %, чистий прибуток цих підприємств зменшився майже на таку ж величину (70,1%). При цьому чистий прибуток взагалі отримали тільки половина кількості підприємств галузі, а середній рівень рентабельності підприємств склав у 2013 р. 45,4 %, що є нижчим на 8, 1% показником, ніж у початку періоду, що досліджується, - у 2010 р. (табл.1).

Невід'ємною складовою газової промисловості України є також газотранспортна система (ГТС), яка являє собою комплексну мережу магістральних та розподільних трубопроводів, інфраструктуру, що забезпечує безперебійну роботу щодо потужності зберігання газу. Система ГТС включає 39,8 тис. км газопроводів, у т.ч. близько 23 тис. км магістральних (з яких 14 тис. км діаметром 1020-1420 мм). Загальна пропускна спроможність ГТС України становить на вході 288 млрд. куб. м. на рік, а на виході 178,5 млрд. куб. м. на рік, у т.ч. до 142 млрд. куб. м на рік – у напрямку до країн Центральної і Західної Європи. Невід'ємною частиною ГТС є система підземних сховищ газу (ПСГ), що складається з тринадцяти сховищ загальною активною місткістю понад 32 млрд. куб. м. [3].

Отже, першою особливістю газової промисловості є практично повна її державна монополізація, яку складає система державних підприємств, підконтрольних «НАК Нафтогаз» (рис.1, рис.2), які є взагалі кредитоспроможними, але з дуже слабкими інвестиційними можливостями і перспективами для розвитку. При цьому, функціонування державної монополії в умовах ринкової економіки створює від'ємні ефекти:

- недостатність стимулів щодо зниження внутрішніх витрат компанії;
- існування механізму збільшення таких статей внутрішніх накладних витрат, які підвищують особистий прибуток вищого менеджменту компанії;
- недостатність стимулів щодо модернізації, реорганізації менеджменту та ресурсної оптимізації.

Все це призводить до зацікавленості у підвищенні сукупних бюджетних витрат на розвиток компанії. Але, на противагу цьому, монополізована газова промисловість має перевагу перед компаніями, які працюють в умовах добросовісної конкуренції, завдяки значній концентрації капіталу. Це дозволяє головній компанії виконувати вертикальну інтеграцію процесу виробництва, транспортування та реалізації, що знижує трансакційні витрати, та при ефективному управлінні здійснювати значні інвестиції у розвиток.

Проте, слід зазначити, що необхідними вимогами Третього Енергетичного Пакету для інтеграції України в європейський ринок є поступова ліквідація монополій, запровадження вільного ринку природного газу та право вибору постачальника. Важливий крок до імплементації

Третього Енергетичного Пакету Україна зробила, прийнявши новий Закон «Про ринок природного газу», забезпечуючи законодавчу базу для відокремлення системних операторів, дерегуляції цін, адекватних ролей органу-регулятора та Міністерства енергетики та вугільної промисловості [3].

Ринкове середовище газової промисловості України складається з учасників ринку (виробники, споживачі), процесів видобутку, транспортування, зберігання, розподілу, імпортування, реалізації газу. Розглянемо кожний окремий елемент ринку газу більш детально.

Протягом останніх десяти років видобуток газу в Україні поступово знижувався з 19,2 млрд. куб. м. у 2005 р. до 17,2 млрд. куб. м. у 2014 р. (рис 3). Згідно зі звітами Державної служби статистики це стало наслідком дій уряду щодо пошуку альтернативних шляхів зменшення імпортової залежності. Показник темпів росту за десять років склав 89,6 %, зниження обсягів видобутку тільки у 2014 р. у порівнянні з 2013 р. склало 8,02 %. За підсумками 2014 року приватні компанії видобули 2 950 млн. куб. м. газу, що на 622 млн або 27% більше, ніж у 2013 році. У 2014 р. Україна також втратила контроль над державною компанією "Чорноморнафтогаз" і над чорноморським шельфом, тобто країна втратила майже 2 млрд. куб. м. газу щорічно або 10% видобутку, інша частина видобувних потужностей знаходиться на території АТО на Донбасі, де втрати складають - 50 млн. куб. м.; інша державна монополія "Укрнафта" показує стабільно погані результати. Видобуток нафти - 1,9 млн тонн, падіння 7%, газу - 1,7 млрд куб м, зниження майже 9%. Головні події навколо "Укрнафти" 2014 року були пов'язані із спробою уряду повернути контроль над компанією. Було кілька спроб провести збори акціонерів, але очікуваного результату уряд не досяг [5].

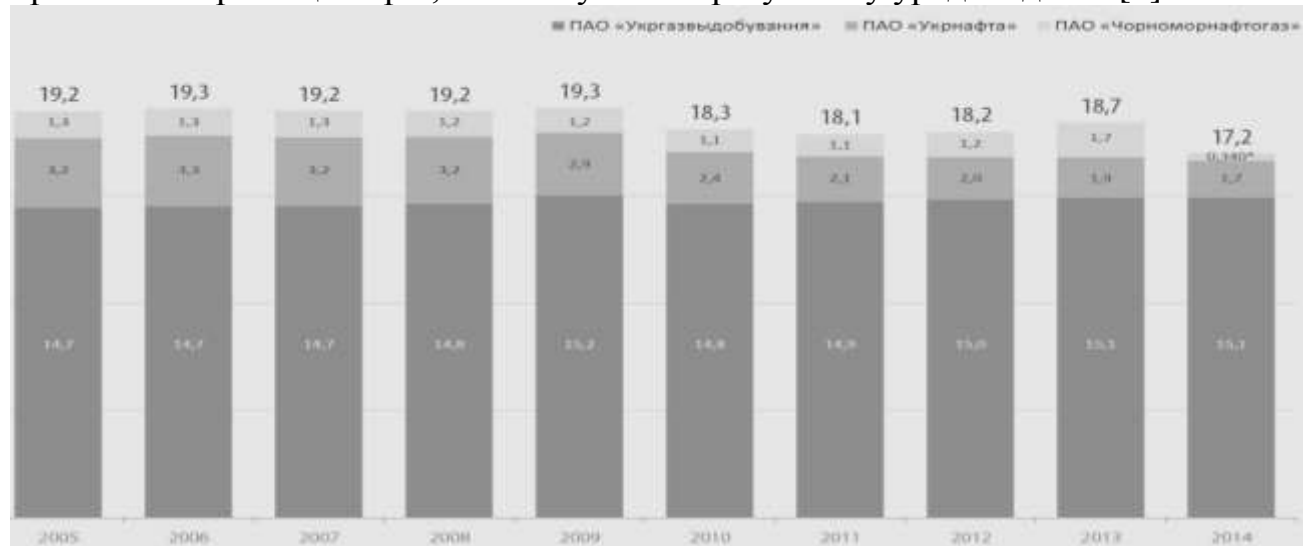

Рис. 3. Видобуток газу підприємствами компанії «Нафтогаз України», млрд. куб. м. Джерело: [4].

Україна є значним споживачем природного газу, проте видобутий в

країні газ забезпечує потреби лише на третину, що робить Україну енергозалежною країною. За період з 1998 р. по 2014 р. обсяги споживання природного газу коливаються у діапазоні від 42 до 76 млрд. куб. м (рис. 4.)

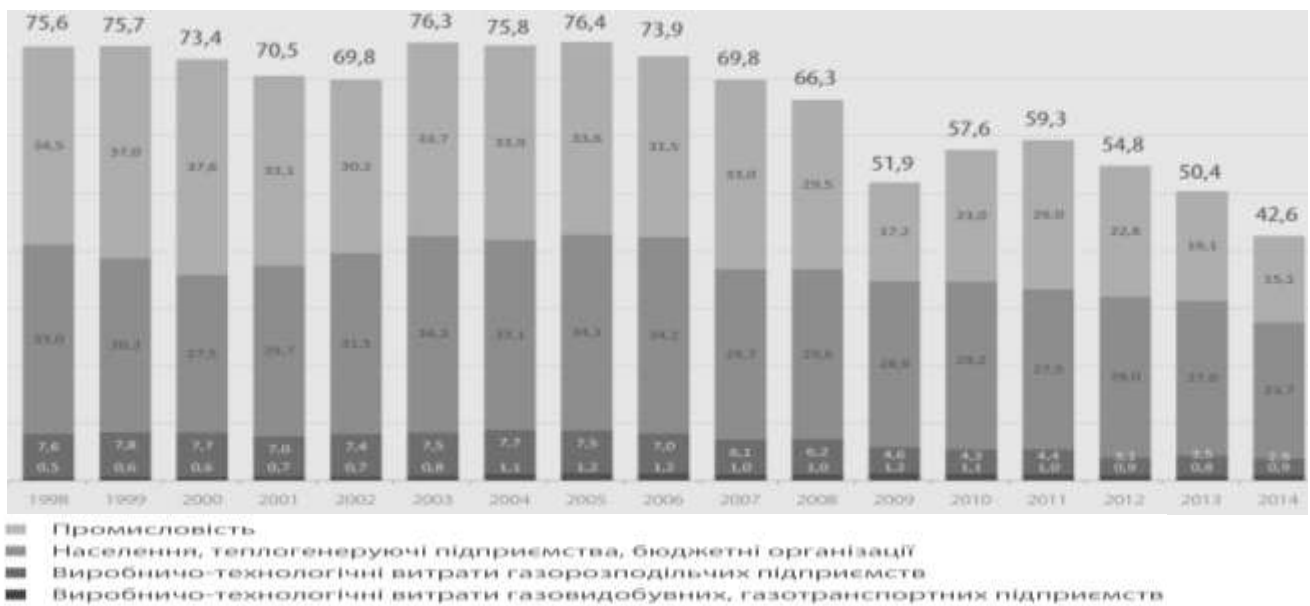

Рис.4. Структура споживання газу в Україні, млрд. куб. м. Джерело: [4].

В цілому за останні сімнадцять років обсяги споживання газу в Україні скоротилися майже у двічі – з 75,6 млрд. куб. м. у 1998 р. до 42,6 у 2014 р., що склало найменшу величину загального споживання газу в країні. Найбільші обсяги споживання припадають на 2005 р., коли в країні був період з найбільшими темпами зростання рівня ВВП. Структура споживання у 2014 р. складається з 35,4 % - частка споживання промисловістю, 55,6% - населення, 6,8 % - виробничо-технологічні витрати газорозподільчих підприємств, 2,1% - частка виробничо-технологічних витрати видобувних і газотранспортних підприємств. Зазначена структура, коли рівень споживання населенням перевищив рівень споживання промисловістю, склалася у 2008 р. (рис.4).

Відносно промислових підприємств можна відмітити, що споживання має поступове зниження протягом періоду, що досліджується і в підсумку ця величина складає 15,1 млрд. куб. м. (рис. 4), що у двічі менш, ніж у 1998 р. (на 44 %). Це пов'язано зі скороченням виробництва під впливом як зменшення попиту на промислову продукцію в умовах кризи у 2008 р., так і подорожчанням газу в останні роки, спричинені не вигідними умовами укладеного контракту купівлі-продажу газу між ВАТ “Газпром” та НАК “Нафтогаз України” у січні 2009 р. (рис. 5).

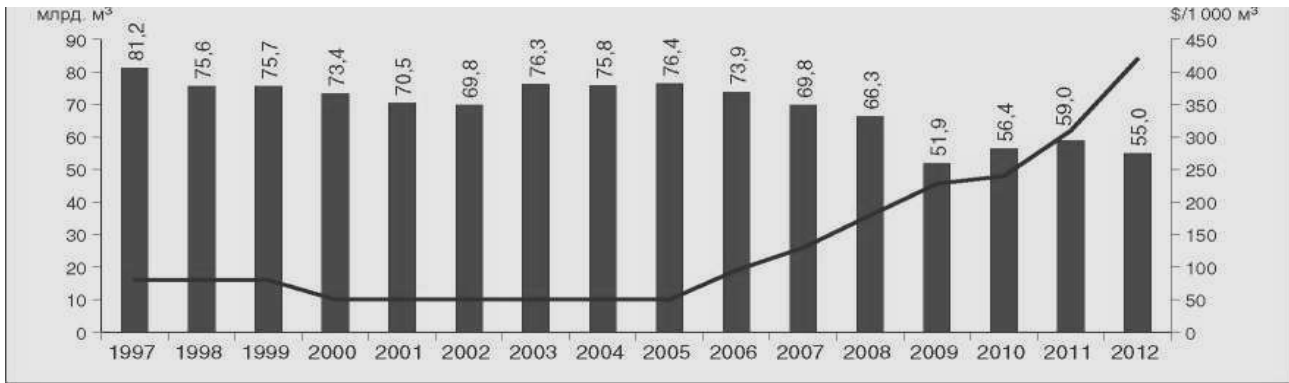

Рис. 5. Обсяги споживання газу в Україні та ціни на імпортований газ з РФ
Джерело: [6]

До основних факторів, які призвели до скорочення споживання газу у 2009-2014 рр. слід віднести: падіння промислового виробництва, зниження рівня марнотратності палива, зростання частки використання вугілля у виробництві енергії та металургійної продукції.

Досягнення прогнозних показників зниження споживання газу, визначених оновленою Енергетичною стратегією України (ЕСУ) на період до 2030р. не вирішить проблему конкурентоспроможності української економіки. Згідно з ЕСУ, показник споживання газу на 2030 р. має становити 46,6 млрд. м³, що є лише на 7% нижче від прогнозованого показника у 2013р. Якщо газоспоживання залишиться на такому високому рівні, то це не сприятиме сталому економічному зростанню на рівні 5% ВВП [7].

Через особливості географічного розташування, Україна транспортує російський природний газ до 18 країн Європи: Австрії, Болгарії, Боснії, Греції, Італії, Македонії, Молдови, Румунії, Німеччини, Польщі, Сербії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Франції, Туреччини, Хорватії та Чехії. Транзит російського природного газу територією України здійснюється ПАТ «Укртрансгаз» відповідно до довгострокового контракту між «Нафтогаз України» і ВАТ «Газпром». Але транспортування газу суттєво скоротилося за підсумками 2013 року (-21% у порівнянні з 2011 р.), що було частково зумовлено використанням трубопроводу «Nord Stream», який проходить по дону Балтійського моря, в обхід території України.

З об'єктивних гео економічних причин, викладених вище, Україна є безпосередньою учасницею трьох ринків – внутрішнього (національного), ринку країн СНД і європейського. На ці ринки зосереджені єдина газотранспортна і добувна система, остання при цьому орієнтована на внутрішніх вітчизняних споживачів і не забезпечує повністю їх потреби. Всі зазначені ринки є достатньо автономними і прибуток, який отримується з них може задовольняти частину інвестиційних потреб.

Отже, в результаті системного аналізу ринкового середовища газової промисловості України можна відзначити, що *одночасна автономність і*

зовнішня залежність сегментації газового ринку України складає другу особливість газової промисловості України.

На сьогодні, залучення інвестицій в газовидобуток є однією з необхідних умов для стабілізації та збільшення видобутку газу. Світовий досвід свідчить, що для сталого розвитку нафтогазової галузі щорічний приріст ресурсної бази вуглеводнів повинен у 2-3 рази перевищувати обсяги їх вилучення, тому стратегічним завданням вітчизняної газової галузі є збільшення обсягів геологорозвідувальних робіт.

Не зважаючи на існування власних родовищ в Україні, вони засвоєні тільки наполовину (табл. 1), мають достатньо віддалене місцезнаходження у порівнянні з розташуванням найбільш великого споживчого ринку, який знаходиться у промисловій зоні на Сході країни.

З табл. 2 видно, що найбільші запаси газу знаходяться в Полтавській та Харківській областях, найбільша кількість засвоєних родовищ у Львівській області, а промислові регіони Донецької, Запорізької областей майже не мають засвоєних родовищ.

Таблиця 2

Родовища газу України за регіонами станом на 2014 р.

Регіон	Запаси, млрд.м ³	Кількість родовищ	
		Відкрито	Засвоєно
1. Полтавська	634,4	62	32
2. Харківська	402,5	42	21
3. АР Крим	108,3	23	2
4. Львівська	101,2	30	20
5. Сумська	82,6	18	15
6. Івано-Франківська	31,6	20	16
7. Дніпропетровська	21,6	13	10
8. Чернігівська	13,0	9	5
9. Луганська	11,8	11	7
10. Волинська	7,7	1	-
11. Запорізька	6,7	2	-
12. Закарпатська	3,3	4	1
13. Херсонська	2,3	1	1
14. Черновецька	1,6	5	1
15. Донецька	1,2	1	-
Україна	1429,8	241	131

Джерело: складено автором за даними [8].

Отже, ресурсна база (табл. 2), за умови її ефективного використання, дозволяє не лише забезпечувати упродовж тривалого часу стабільні обсяги видобутку, але й наростити їх у перспективі. Необхідною передумовою цього є проведення достатніх обсягів геофізичних досліджень і пошуково-розвідувального буріння. Це могло б забезпечити відтворення запасів вуглеводнів, яке б перевищувало обсяги їх видобутку у 2-3 рази. Проте, за даними центра Разумкова, протягом 1991-2012 рр. показник відтворення запасів знизився з 43,3 до 26,2 млн. т у.п./рік, або на 39,5%. Головною

причиною цього стало зменшення обсягів геологорозвідувального буріння з 424,6 до 250 тис. м/рік, або на 41,1%. Згідно ЕСУ необхідною умовою досягнення базового рівня видобутку газу до 2030 р. є збільшення на порядок інвестицій в геологорозвідку. Загальний щорічний обсяг капітальних вкладень у газовидобуток має збільшитися з \$0,8-1,0 млрд. до \$7-9 млрд. шляхом радикального покращення інвестиційного клімату в країні. У разі, коли умови інвестування в Україні залишатимуться незадовільними, видобуток газу в Україні до 2030р. не перевищуватиме 15-20 млрд. м³/рік.

Системний аналіз процесів відтворення сировинної бази газової промисловості України показав, що віддаленість вітчизняних родовищ від промислових регіонів – центрів споживання як *третьою особливістю газової промисловості України викликає необхідність у модернізації і розвитку трубопровідних систем, які мають не тільки значний рівень одиначної потужності, але й високу вартість прокладки труб.* Четвертою особливістю є недостатність відтворювального процесу ресурсного потенціалу (сировинної бази). Дані аспекти також важливо ураховувати при формуванні інвестиційної стратегії розвитку підприємств галузі.

В умовах погіршення інвестиційного клімату в країні простежуються збільшення дефіциту інвестицій та скорочення обсягів геологорозвідувальних робіт. У цих умовах прогресує рівень зносу і старіння основних фондів, що призводить до скорочення виробничих потужностей, зниженню можливостей геологорозвідки та уповільненню процесів відтворення в галузі взагалі. Крім того можна відмітити відсутність економічних стимулів до нарощування сировинної бази засобами продовження рентабельності їх експлуатації, підвищення рівня газовіддачі та зниження рівня газоемності.

Отже, *низький рівень інвестиційної привабливості підприємств газової промисловості є ще однією особливістю газової промисловості України в контексті формування механізму інвестування підприємств галузі.*

Розглядаючи бізнес-середовище функціонування газової промисловості слід зазначити, що воно в значній частині формується інструментами державного регулювання галузі. В газовій промисловості України ці інструменти торкаються і інвестиційного механізму, і механізму ціноутворення в галузі.

Центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики в нафтогазовому комплексі, узгоджує інвестиційну програму в установленому законодавством порядку. Фінансування інвестиційної програми здійснюється за рахунок частини розрахункового прибутку; амортизаційних відрахувань; інших джерел, не заборонених законодавством. Ціна на природний газ власного видобутку установлюється Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), для суб'єкта господарювання,

що здійснює його видобуток. Така ціна повинна забезпечувати відшкодування економічно обґрунтованих витрат, сплату податків, інших обов'язкових платежів, зборів, відрахувань та отримання прибутку, достатнього для забезпечення виконання інвестиційної програми. Рішення про встановлення та перегляд цін на природний газ приймається НКРЕКП на засіданнях у формі відкритих слухань [9].

Граничні ціни на природний газ, тарифи на транспортування магістральними та розподільними газопроводами, а також тариф на постачання встановлюються Постановами НКРЕКП. Тарифи для різних регіонів відрізняються. Цільова надбавка та ПДВ встановлюються Податковим кодексом України (табл. 3).

Таблиця 3

**Граничні ціни на природний газ для підприємств
та організацій з 01.06.2015 р.**

Категорія споживача	Ціна без урахування ПДВ, цільової надбавки (2%), тарифів на послуги з транспортування, грн. за тис. куб.м.
Промислові споживачі та інші суб'єкти господарювання (Для суб'єктів господарювання, які виробляють теплову енергію для інших споживачів, застосовується ціна природного газу, як для промислових споживачів)	6600,00
Установи та організації, що фінансуються з державного і місцевих бюджетів	6600,00
Релігійні організації (крім комерційного споживання)	3300,00

Джерело: [3].

Цінові позиції на внутрішньому газовому ринку для домашніх господарств в Україні до останнього часу (до листопада 2014 р.) мали низкі позиції у порівнянні з розвинутими країнами Європи. Механізм ціноутворення на продукцію газової промисловості в Україні не забезпечує оптимальність цінових пропорцій між цінами на газ та іншими товарами. Так, з даних табл. 4 можна побачити значну волатильність індексів цін на добування природного газу, на природний газ.

Таблиця 4

Індекси цін виробників України у відсотках до попереднього року

Показники	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.
Взагалі промислової продукції	119,5	135,5	106,5	120,9	119,0	103,7	99,9	117,1
Добування природного газу	112,1	121,6	80,8	158,3	153,2	104,3	112,1	107,0
Газ природний	116,0	123,3	112,9	134,5	143,1	106,2	103,7	107,0
Взагалі переробної промисловості	116,4	134,9	106,7	118,8	110,4	100,3	102,0	112,6
Індекс споживчих цін	112,8	125,2	115,9	109,4	108,0	100,6	99,7	112,1

Джерело: складено автором на основі даних Держкомстату України

З табл. 4 видно, що при практичному незмінному індексі інфляції – 109,4% та 108,0%, 100,6% та 99,7% (відповідно у періоди 2010 – 2011 рр., 2012 – 2013 рр.) індекси цін добування природного газу і індекс цін на газ мають значні підвищення їх величин, що призводить до висновків про інфляцію витрат у газовій промисловості у ці періоди. Зазначені індекси цін добування природного газу і цін на газ при цьому різняться у значній мірі і між собою, а в 2010 – 2011 рр. та 2012-2013 рр., наприклад, індекси добування газу та індекси цін на газ перевищують рівень загального індексу промислової продукції відповідно:

- на 37,4% у 2010 р., 34,2% у 2011 р., на 0,6% у 2012 р., на 12,2% у 2013 р.,
- на 13,6% у 2010 р., на 34,1% у 2011 р., на 2,5% у 2012 р., 3,8% у 2013 р.

Також індекси добування газу та індекси цін на газ перевищують рівень індексу цін переробної промисловості відповідно на:

- на 39,5% у 2010 р., 32,8% у 2011 р., на 4% у 2012 р., на 10,1% у 2013 р.,
- на 6,2% у 2009 р., на 15,7% у 2010 р., на 22,7% у 2011 р., 5,9% у 2012 р., на 1,7% у 2013 р.

Таке відставання зростання цін у газовій промисловості від цін на товари промислової продукції взагалі доводить той факт, що в економіці країни сформувався диспаритет на продукцію добувної та переробної промисловості. В результаті диспропорції в цінах можна штучно завищувати потребу в газі, як найбільш дешевому виді палива. Це призводить до того, що на внутрішньому ринку складається не реальна, а «штучна» середня ціна, яка не відображає платоспроможний попит. Тобто можна зробити висновок про *відсутність системного підходу до ціноутворення в газовій промисловості*, що складає недостатньо сприятливі бізнес-умови і не приваблює потенційних інвесторів. Отже, цей *аспект є шостою особливістю газової промисловості України, який необхідно враховувати при удосконаленні механізму інвестування галузі.*

Таке підвищення рентної плати зменшує привабливість промисловості для приватних інвесторів. Різке підвищення податків призвело до того, що з

прибуткового бізнесу видобуток газу перетворилася на ризикований. Крім того, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, «середня митна вартість імпортного природного газу, що склалася в процесі його митного оформлення під час ввезення на територію України за червень 2015 року, становить 5855,12 грн. або \$ 266,56 за тис. куб. м». З чого випливає, що в червні гранична ціна, встановлена НКРЕКП для промисловості (з ПДВ, цільовою надбавкою і тарифами становить близько 9000 грн за тис куб.м.) більш ніж у півтора рази перевищила ціну імпортного газу. Найбільшим імпортером газу є НАК «Нафтогаз України», за їх інформацією у зв'язку з цим, станом на 14 липня 2015 року прострочена заборгованість підприємств ТКЕ, ТЕЦ і прямих промислових споживачів перед «Нафтогазом» досягла 21,9 млрд грн. [10]. Тобто найбільш крупними боржниками за газ є підприємства електроенергетичної промисловості, і ця заборгованість продовжує зростати.

Отже, відсутність фінансової стійкості в газовій промисловості, яка ґрунтується на зростанні неплатежів основних споживачів, є ще однією особливістю галузі, яку необхідно ураховувати як негативний фактор впливу на бізнес-середовище функціонування даної промисловості і приваблення потенційних інвесторів.

Таким чином, виокремлені на основі системного аналізу особливості газової промисловості України (табл. 5) вказують на основні елементи, які формують організаційно-економічний механізм інвестування (ОЕМІ) даної галузі.

Таблиця 5

Причинно-наслідкові зв'язки між особливостями ГП України та елементами ОЕМІ підприємств галузі

Особливості газової промисловості	Характеристика причинно-наслідкового зв'язку	Елементи ОЕМІ підприємств газової промисловості
1) державна монополізація	в більшій мірі позитивний вплив на ОЕМІ за умов прозорого і ефективного регулювання і контролю ГП	1) інструмент інвестування - значні внутрішні довгострокові капіталовкладення
2) одночасна автономність і зовнішня залежність сегментації газового ринку України	прибуток по кожному з сегментів забезпечує задовільність потреб у інвестиціях по всім видам діяльності: добуток, транспортування та реалізація газу	1) інструменти інвестування - короткострокові, довгострокові інвестиції у стратегічний розвиток газових підприємств
3) необхідність у модернізації і розвитку газорозподільчих станцій, трубопровідних систем, які мають не тільки значний рівень одиничної потужності, але й високу	забезпечує визначення переліку об'єктів інвестування підприємств ГП	1) інструмент інвестування - довгострокові інвестиції у інноваційний розвиток підприємств ГП; 2) об'єкти інвестування підприємств ГП

вартість прокладки труб		
4) недостатньо ефективні процеси відтворення сировинної бази	забезпечує визначення переліку об'єктів інвестування підприємств газової промисловості	1) інструмент інвестування - довгострокові інвестиції у пошукові, геолого-розвідувальні роботи; 2) об'єкти інвестування
5) недостатня інвестиційна привабливість	спричиняє відтік інвестицій і неієздатність OEMI	1) впливовий фактор
6) відсутність системного підходу до ціноутворення в газовій промисловості	не забезпечує гарантованість стійкого отримання прибутку інвесторам	1) впливовий фактор
7) відсутність фінансової стійкості в газовій промисловості	не забезпечує стійкого отримання прибутку інвесторам	1) впливовий фактор

Джерело: складено автором.

Як видно з табл. 4 зазначені особливості ГП України знаходяться у взаємозалежності з процесами інвестування підприємств газової промисловості. Деякі з особливостей ГП, з одного боку, спричиняють несприятливе інвестиційне середовище, а деякі, з іншого боку, прямо чи опосередковано, частково або повністю вирішуються за допомогою дієвого механізму інвестування.

Також, необхідними вимогами Третього Енергетичного Пакету для інтеграції України в європейський ринок є поступова ліквідація монополій, запровадження вільного ринку природного газу та право вибору постачальника. Важливий крок до імплементації Третього Енергетичного Пакету Україна зробила, прийнявши новий Закон «Про ринок природного газу», забезпечуючи законодавчу базу для відокремлення системних операторів, дерегуляції цін, адекватних ролей органу-регулятора та Міністерства енергетики та вугільної промисловості [3].

Висновки. Визначені в роботі особливості газової промисловості України, а саме: недостатня інвестиційна привабливість; відсутність системного підходу до ціноутворення в газовій промисловості; відсутність фінансової стійкості в газовій промисловості, являють собою впливові фактори на елементи OEMI підприємств газової промисловості. Вони складають негативні умови для процесів інвестування газових підприємств. Такі особливості як державна монополізація; одночасна автономність і зовнішня залежність сегментації газового ринку України мають у більшій мірі позитивний вплив при створенні ефективних регуляторних умов. Останні дві виявлені особливості: необхідність у розширенні відтворювального процесу сировинної бази в умовах дефіциту інвестицій; необхідність у модернізації і розвитку трубопровідних систем, які мають не тільки значний рівень одиничної потужності, але й високу вартість прокладки труб, визначають не тільки безпосередню потребу в коштах на розвиток або усунення виробничих

проблем, але й націлюють на виокремлення оптимального переліку об'єктів інвестування на підприємствах ГП України.

Отже, систематизація особливостей ГП України в контексті встановлення причинно-наслідкових зв'язків між ними та елементами OEMI підприємств галузі, складають наукову новизну даного дослідження. *Практична значущість дослідження* полягає у можливості застосування виявлених елементів OEMI, які мають причинно-наслідкові зв'язки з особливостями сучасного функціонування ГП України, в удосконаленні організації інвестиційної діяльності підприємств ГП. Але, *подальших наукових досліджень потребує* виконання кореляційного аналізу показників розвитку інвестиційних процесів підприємств ГП України і результативності їх діяльності з метою виявлення кількісних оцінок цих причинно-наслідкових зв'язків.

Література:

1. Публічне акціонерне товариство «Національна акціонерна компанія «Нафтогаз України»». Окрема фінансова звітність станом на 31 грудня 2014 р. [Електронний ресурс] // НАК «Нафтогаз України». – Режим доступу: <http://www.naftogaz.com/www/3/nakweb.nsf/0/C4775D2495121A4AC2257AD90051F66D?OpenDocument&Expand=1&>
2. Видобуток газу підприємствами компанії "Нафтогаз України" у 2005-2014 рр. [Електронний ресурс] // Ukraine's Gas Sector Transparency Initiative. – Режим доступу: <http://naftogaz-europe.com/subcategory/ua/GasExtraction>
3. Енергетична стратегія України на період до 2030 р. від 24 липня 2013 р. № 1071-р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт КМУ. – Режим доступу: < <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0002120-13>>]
4. Аналітичний огляд ринку газу та нафти України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт НАК «Нафтогаз України» – Режим доступу: <http://naftogaz-europe.com/article/ua/GasProductionbyNaftogazofUkraine>
5. Видобуток нафти і газу в 2014 році. Огляд. / Г. Кобаль // Офіційний сайт газети «Економічна правда». [Електронний ресурс]. - 2015. - №2(7). - с.73 . - Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2015/02/3/525569/>
6. Market&Comodity Prices – Report [Електронний ресурс] // FirstEnergy Capital. - Режим доступу: <http://www.firstenergy.com>
7. Енергетична стратегія на 2030 р. Стратегія без візії. / А .Єрмоєнко, І. Маскалевич // Офіційний сайт газети «Дзеркало тижня. Україна.» – [Електронний ресурс]. – 22 серпня 2013р. - № 16(8). - Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/energy_market/strategiya-bez-viziyi-_.htm
8. Нефть и газ Украины. Аналитика. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт електронного журналу «Нефтегаз.Ру». Нефть и газ Украины. – Режим доступу: <http://neftegaz.ru/analysis/view/7677>
9. Постанова № 763 «Про затвердження порядку формування, розрахунку та встановлення цін на природний газ для суб'єктів господарювання, що здійснюють його видобуток» від 11.12.2014 Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг. Київ. 2014 р. [Електронний ресурс] // Кодекси України. – Режим доступу: http://kodeksy.com.ua/norm_akt/source-%D0%9D%D0%9A%D0%A0%D0%95%D0%9A%D0%9F/type-

%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0/763-11.12.2014.htm

10. Аналітика. Середня ціна імпортного газу [Електронний ресурс] // ТОВ «Регіональна газова компанія». – Режим доступу: <http://104.ua/ua/news/id/u-cherwni-importnij-gaz-nadhodiv-v-ukrajinu-za-naj-13205>